

Formatief ~~evalueren?~~
Formatief ~~handelen?~~

Formatief handelen!

Aanwijzingen voor in de onderwijspraktijk

Leeratelier Eckartcollege, Maaslandcollege, Zwijsen College

Inhoud

	Inleiding	3
	Wie zijn we en wat drijft ons?	3
	Leeswijzer	4
1	Formatief of summatief: een afbakening	5
	De cyclus van formatief evalueren - formatief handelen	6
2	Fase 1: Verwachtingen verhelderen: leer- en lesdoelen formuleren	7
2.1	Waarom leerdoelen en lesdoelen?	7
2.2	Het formuleren van leer- en lesdoelen	7
2.3	Succescriteria	8
2.4	Voorbeelden uit onze praktijk	8
3	Fase 2 en 3: Informatieverzameling, analyse en interpretatie	9
3.1	Voorbeelden uit onze praktijk	9
4	Fase 4 en 5: Formatief evalueren door middel van feed up, feedback, feed forward	22
4.1	Waarom feed up, feedback, feed forward?	22
4.2	Feedback vanuit verschillende perspectieven	23
4.3	Voorbeelden uit onze praktijk	23
5	Wat betekent formatief handelen voor ons onderwijs?	31
6	Wat vinden de leerlingen?	34
7	Literatuur	35
8	Bijlage Handelingswerkwoorden op basis van de taxonomie van Bloom	36

Inleiding

Wie zijn we en wat drijft ons?

In september zijn we met 8 deelnemers gestart in het leeratelier: 4 studenten, 3 leraren en 1 begeleider.¹

De studenten in opleiding aan twee verschillende lerarenopleidingen (Universitaire Lerarenopleiding Tilburg en Radboud Docenten Academie voor de vakken biologie en maatschappijleer/ maatschappijwetenschappen en verbonden aan het Eckartcollege, het Maaslandcollege, het Zwijsen College en het Onze Lieve Vrouweylyceum. De docenten uit Eckartcollege, Maaslandcollege en Zwijsen College met als achtergrond de schoolvakken maatschappijleer, scheikunde en Engels.

Hoe verschillend we bij aanvang ook leken te zijn we vonden elkaar snel op wat voor ons belangrijk is in ons beroep van leraar. We vinden het belangrijk iets bij te kunnen dragen aan de ontwikkeling van onze leerlingen en dat gaat verder dan hen voorbereiden op het eindexamen. In de ontwikkeling van jonge mensen is het volgens ons belangrijk dat ze zich een plek verwerven in de samenleving, dat ze stuurkracht

ontwikkelen ten aanzien van hun eigen leren en hun persoonlijke vorming.

Uit gesprekken die we met leerlingen hadden, bleek dat leerlingen zichzelf nog als weinig zelfsturend beschouwen. Ze leren wat hun wordt opgedragen op een manier waarop ze met niet te veel inspanning de toetsen weten te behalen. Ze draaien zo mee in het schoolsysteem waarbij de rolverdeling op voorhand vast lijkt te liggen.

Op de drie scholen die deelnemen in dit leeratelier wordt nagedacht over hoe leerlingen een actievere rol kunnen nemen in het leerproces en wat de rol van de leraar daarbij kan zijn. Die praktijkvragen bepaalden ook de route in ons atelier, die kan worden samengevat met de titel “formatief handelen”.

De aanduiding “formatief” komt binnen het onderwijs de laatste tijd veelvuldig voor en krijgt daardoor ook verschillende inhouden. Voor de deelnemers van het leeratelier is formatief handelen het beste te omschrijven als de activiteiten van zowel de leerlingen als de leraren om het leerproces richting te geven. In

onze groep zijn deze beide perspectieven ook nadrukkelijk aan de orde gekomen.

Op basis van literatuur/ theorie en gevoed door contacten met leerlingen en collega’s hebben we gewerkt aan het ontwerpen van onderwijs, didactische aanpak, het uitvoeren van de plannen en ideeën om die vervolgens te evalueren. We hebben ons dus gericht op formatief lesgeven.

De neerslag van ons leerproces, inzicht in onze leeropbrengsten en enkele praktische voorbeelden zijn hierna te vinden.

Vanzelfsprekend staan we open voor feedback, feed up en feed forward, want over het leren van leerlingen raak je als leraar nooit uitgeleerd.

Vince Klösters,
Linsey Rox,
Caroline Schouten,
Chantal van Uden,
Franca Witlox
Atelierbegeleider: Corry Kocken

¹ Door omstandigheden moesten gaandeweg het traject twee studenten afhaken.

Leeswijzer

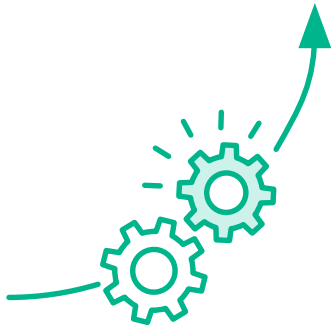
Aan de hand van vier hoofdstukken gaan we in op aspecten van formatief handelen.

In hoofdstuk 1 beschrijven we in het kort het verschil tussen formatief en summatief en gaan we eveneens kort in op de fasen van formatief handelen.

In de hoofdstukken 2, 3 en 4 doorlopen we fasen van formatief handelen, gebaseerd op de strategieën en het proces van formatief handelen (Gulikers & Baartman, 2017; William & Leahy, 2018) en verbinden die met onze eigen onderwijspraktijk.

In hoofdstuk 5 geven we een reflectie op de toegevoegde waarde die wij hebben ervaren ten aanzien van formatief handelen voor onze eigen onderwijspraktijk en wat het ons heeft opgeleverd.

1 Formatief of summatief: een afbakening

Toetsen en beoordelen zijn belangrijke facetten van het onderwijs. Op scholen wordt hierover beleid ontwikkeld, waarbij de begrippen formatief en summatief gehanteerd worden. Deze begrippen hebben voor docenten verschillende connotaties.

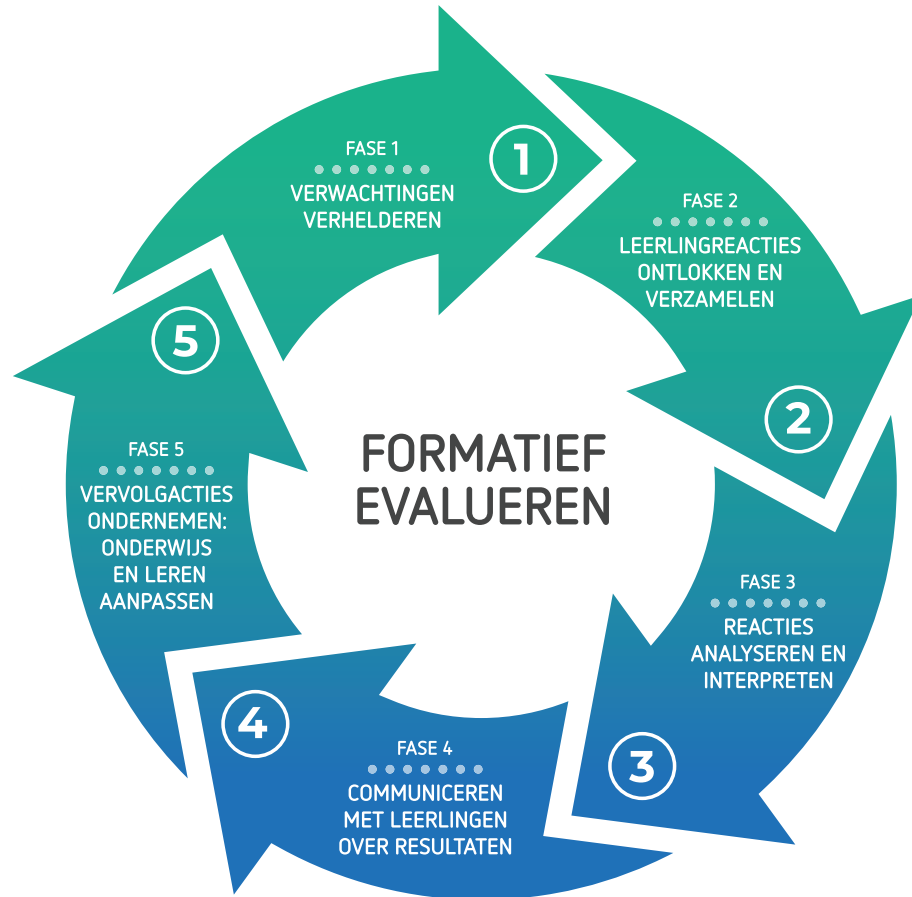
Het grote verschil tussen formatief en summatief toetsen is dat het eerstgenoemde gaat over het verbeteren van leren waar summatief toetsen gaat over het beoordelen van de uitkomst van het leerproces.

Bij summatief toetsen wordt na een bepaald blok, waarin stof of vaardigheden worden aangeleerd een traditionele toets afgenomen om te bepalen of leerlingen de stof hebben begrepen. Summatief toetsen gaat dus om het leerresultaat.

Bij formatief toetsen of formatief evalueren wordt juist het leerproces van de leerlingen in kaart gebracht. Aangezien het hier om het proces gaat, kiezen wij voor de aanduiding formatief handelen.

Het gaat immers over de activiteiten die leerlingen en docent uitvoeren om aan de leerling reacties te ontlokken, deze te interpreteren en te gebruiken om betere beslissingen te maken over vervolgstappen (Black en Wiliam, 2009).

Formatief handelen kent voordelen ten opzichte van summatief toetsen, waaronder het vergroten van eigenaarschap doordat de leerling inzicht krijgt in het leerproces en handvatten om dit leerproces vorm te geven, wat een positief effect heeft op de leerprestaties van leerlingen (Wiliam, 2018).

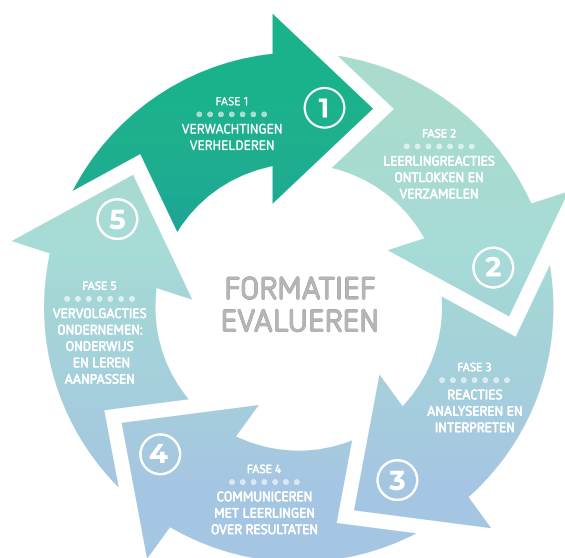
Gulikers & Baartman, 2017

De cyclus van formatief evalueren - formatief handelen

“Als leraar wil ik werken aan de groei van mijn leerlingen”. Om goed inzicht te verkrijgen in het leerproces van leerlingen is het belangrijk helder te hebben waar de leerling naartoe werkt, een goed beeld te hebben van waar de leerling staat en de leerlinggerichte instructie en feedback te geven om hem verder op weg te helpen (SLO 2021). Dat is weergegeven in afgebeelde cyclus.

De fases uit deze cyclus komen in de onderwijspraktijk niet per se in deze vaste volgorde voor. De fases kunnen in elkaar overlopen. Voor onze benadering met betrekking tot formatief handelen hebben we fases uit het model samen gebracht. De focus hebben we gelegd op het formuleren van leer- en lesdoelen, het verzamelen van informatieverzameling, de analyse en de interpretatie ervan en de betekenis en de plek van feed up - feedback en feed forward in het leerproces.

2 Fase 1: Verwachtingen verhelderen: leer- en lesdoelen formuleren

Gulikers & Baartman, 2017

Het proces van formatief handelen start met het formuleren van concrete leerdoelen en lesdoelen. Hierbij wordt duidelijk op welk denkniveau wordt georiënteerd (Reed, 2012).

Denk hierbij bijvoorbeeld aan het verschil tussen het reproduceren van begrippen tegenover het analyseren en vergelijken van bronnen. Hieraan ten grondslag liggen vaak systemen als de taxonomie van Bloom, RTTI of OBIT.

Leerlingen hebben vaak een langere tijd nodig om leerdoelen te behalen. Hier gaat het vaak om kennis en vaardigheden waar langer op geoefend moet worden (Van den Boorn, 2019).

Lesdoelen zijn leerresultaten die binnen één les haalbaar zijn. Deze bestaan vaak uit (lagere orde) kennisdoelen en vaardigheden.

2.1 Waarom leerdoelen en lesdoelen?

Bij het ontwerpen van een lessenreeks of een les is het belangrijk dat de docent helder voor ogen heeft wat de leerlingen van zijn lessen moeten leren. Voor leerlingen is het van belang dat ze begrijpen wat de leerdoelen zijn, waarom ze relevant zijn en waar naartoe wordt gewerkt. Bovendien is het belangrijk dat de succescriteria helder zijn: wat moet een leerling kennen en kunnen om een leerdoel te bereiken en hoe weet de leerling of hij goed bezig is en gaat voldoen aan de gestelde eisen.

Door het formuleren van leer- en lesdoelen maak je als docent duidelijk wat de leerlingen moeten leren (feiten, begrippen, verbanden, etc.) en welk concreet leerlingengedrag er van hen verwacht wordt. Daarbij aansluitend kan de geschikte didactiek gekozen worden.

Helder geformuleerde leerdoelen maken aan de leerlingen duidelijk wat er van hen verwacht wordt en stellen leerlingen in staat om zicht te houden op hun eigen voortgang, doordat ze voor zichzelf vast kunnen stellen of ze het doel bereikt hebben.

2.2 Het formuleren van leer- en lesdoelen

In veel leermethodes staan per hoofdstuk of per paragraaf al leer- en lesdoelen geformuleerd. De leerdoelen zijn niet hetzelfde als de onderwerpen die in een hoofdstuk of paragraaf aan de orde komen.

Het is voor een leraar echter ook eenvoudig om zelf leerdoelen op te stellen.

Daarbij houd je rekening met het volgende:

- Leer- en lesdoelen bestaan uit een inhouds- en een gedragsaspect. Bij het opstellen van leerdoelen is het belangrijk in concreet waarneembaar gedrag te formuleren waar de leerling naar toe werkt (Van Gelder, 1979) / wat de leerling aan het einde van een les, lessenserie of module moet weten, moet kennen en/ of kunnen. (www.vernieuwenderwijs.nl/leerdoelen-deel-1)
- Daarnaast is het ook belangrijk dat de exameneisen, eindtermen of kerndoelen die voor leerlingen vaak erg abstract zijn in leerlingentaal geformuleerd zijn.

- Voor het formuleren van een leer- en lesdoel kan de volgende ‘formule’ worden gehanteerd:
“Je kunt + leerstofonderdeel + handelingswerkwoord + (+ minimumeis) (+ bron/casus)”
 (Van der Boorn, 2019).

In bijlage 1 is een opsomming van handelingswerkwoorden opgenomen die aansluiten bij de (gereviseerde) taxonomie van Bloom (Van Ast, De Loor, & Spijkerboer, 2021; Van der Boorn, 2019).

2.3 Succescriteria

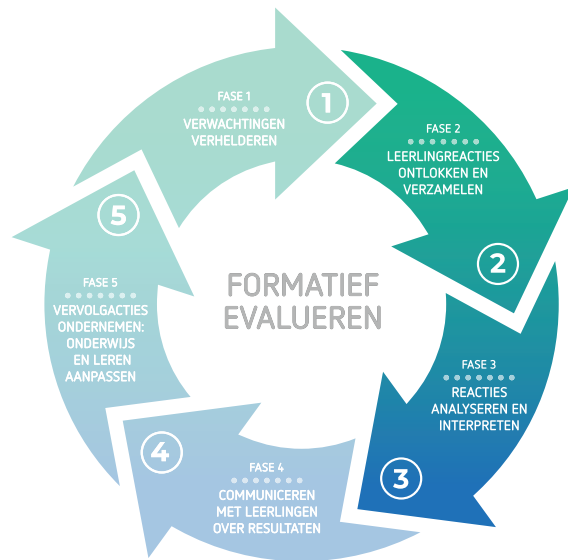
Bij het aanbieden en concretiseren van leerdoelen is het voor leerlingen ondersteunend om door middel van goede voorbeelden te verduidelijken hoe het eruit ziet als een leerdoel succesvol bereikt wordt. Aan de hand van dergelijke succescriteria krijgen leerlingen al een indruk van waar ze naar toe werken.

2.4 Voorbeelden uit onze praktijk

Exameneis	Leer- /lesdoel
Bovenbouw havo/vwo Engels: <i>De kandidaat kan literaire tekstsoorten herkennen en onderscheiden, en literaire begrippen hanteren in de interpretatie van literaire teksten. (Sub domein E2: literaire begrippen)</i>	<p>Leerdoel: <i>You can recognise and correctly use a set of literary terms when discussing literary works.</i></p> <p>» Indicators for higher level e.g. choosing more (difficult) literary terms, applying terms to real-life context, automate the usage of these terms in your own ‘natural’ vocab.</p> <p>Leerlingen krijgen hierbij een vastomlijnde set van literaire begrippen, waarbij sommige begrippen van hoger niveau zijn (irony bijv.) dan anderen (protagonist).</p>
Bovenbouw havo/vwo scheikunde: <i>De kandidaat kan donor/acceptor reacties beschrijven als reacties waarbij een deeltje wordt overgedragen en kan daarbij aangeven welk deeltje de donor en welk de acceptor is: redoxreactie, overdracht van elektronen. (Sub domein C1: Chemische processen)</i>	<p>Vertaald naar leerlingentaal: <i>Je kunt een redoxreactie beschrijven als een reactie waarbij elektronen worden overgedragen van een reductor naar een oxidator.</i></p> <p>Leerdoelen: <i>Je kunt beschrijven wat een reductor en wat een oxidator is. Je kunt aangeven hoe bij redoxreacties elektronenoverdracht plaatsvindt.</i></p>
Bovenbouw havo/vwo maatschappijleer: <i>De kandidaat kan de waarden noemen die ten grondslag liggen aan democratie. (Sub domein C1: Politieke rechten; de structuur van de democratie)</i>	<p>Leerdoelen: <i>- De leerling snapt de betekenis snappen van het begrip waarde - De leerling herkent en begrijpt van de kenmerken van democratie en dictatuur</i></p> <p>Lesdoelen: <i>- De leerling kan van een actor bedenken welke waarde hij/zij zou hebben - De leerling leert de kenmerken van democratie - De leerling herkent en kan benoemen welke kenmerken van democratie in een bron aan bod komen - De leerling begrijpt welke waarden horen bij een kenmerk van democratie - De leerling kan belangrijke waarden benoemen die horen bij democratie</i></p>

3 Fase 2 en 3: Informatieverzameling, analyse en interpretatie

Gulikers & Baartman, 2017

Na het vaststellen van de doelen en bijbehorende succescriteria dient zowel de docent als de leerling inzicht te krijgen in de beginsituatie en/ of de voortgang van het leerproces. Op basis van analyses van deze inzichten kunnen beslissingen worden genomen over de vervolgstappen in het leerproces (Van Silfhout, 2020). Ofwel, wat kan de leerling gaan doen om dichterbij het leerdoel te komen? En wat is de rol van de leraar hierin?

3.1 Voorbeelden uit onze praktijk

Onderstaand een rubricering op basis van de geschatte duur van de werkvorm tijdens de les die passen bij deze fases.

WERKVORM
Entree- en exittickets

Entree en exit tickets bevatten een vraag of een aantal vragen aan het begin of einde van de les over de lesstof en/of les- en leerdoelen.

De vragen en antwoorden kunnen op papier worden opgeschreven en ingeleverd. Maar deze tickets zijn ook eenvoudig te maken en in te vullen via websites zoals [exitticket.nl](https://www.exitticket.nl).

GESCHATTE DUUR: 5 – 15 MINUTEN

Voorbeeld 1:

Exitticket voor maatschappijler:

Voorbeeld

Exitticket les 5

Les van Emelie en Liza over "Scheiding der machten"

Wat heb je geleerd deze les? Geef concrete voorbeelden van informatie en/of vaardigheden.

Jouw antwoord

Noteer (minstens) 1 vraag die je nog hebt, naar aanleiding van deze les. Wat wil je nog meer weten? / Wat snapte je nog niet? / Welke vervolgvraag heb je?

Jouw antwoord

Geef (minstens) 2 tips aan je medeleerlingen. Wat had je graag anders gezien? / Wat werkte niet voor jou?

Jouw antwoord

Geef (minstens) 2 tips voor je medeleerlingen. Wat werkte goed/vond je leuk?

Jouw antwoord

Voorbeeld 2:

Exitticket voor scheikunde:

Voorbeeld

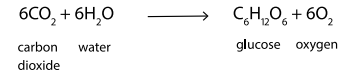
3 vwo scheikunde paragraaf 4.3

Massa 1

solar energy

Photosynthesis

In de afbeelding zie je de reactievergelijking van fotosynthese. In de vergelijking zie je dat uit 6 mol water 1 mol glucose ontstaat. Hoeveel mol water is er nodig om 2,5 mol glucose te maken?

Jouw antwoord

Aan welke leerdoelen ga je nog werken?

Jouw antwoord

Welke opgaven ga je nog maken? Geef de nummers van de opgaven.

Jouw antwoord

Voorbeeld 3:

Entreeticket Engels (Literatuur):

Choose one of the following questions to answer as an entrance ticket:

- What is the most important event in your reading for this week?
- What did you think of the writing?
- What is your favourite or least favourite quote?
- What would you have written differently?
- Other (teacher prompt): _

Hierna bespreken leerlingen gebeurtenissen uit gelezen fictie, waarna zij feedback krijgen en direct de beste tip die ze gehoord hebben verwerken in hun eigen gespreksvaardigheid. Concrete voorbeelden zijn zo klein als 'stick your tongue in between your teeth when saying th' en zo groot als 'use fancier linking words such as nevertheless and in contrast to'.

Aan het einde schrijven leerlingen een exitticket die allemaal, of in het kader van werkdruk steekproefsgewijs gecontroleerd kunnen worden. Dit draagt bij aan een cijfer voor Classroom English en is dus niet geheel formatief.

Voorbeeld 4:

Exittickets Engels

INDIVIDUAL: As an 'exit ticket' of this (phase of a) lesson, please answer two of the questions below.

- Why is this week's reading relevant to real life outside of our school walls?
- What did I learn about my own use of English today?
- What would I like to focus on during our next lesson?
- What do I expect of next week's reading?
- Draw an emoji depicting your emotions regarding this week's reading.

WERKVORM Controlevragen

Deze vragen kunnen zowel bij hogere als lagere-orde denkniveaus worden gesteld in grote en kleine groepen.

Bij het stellen van controlevragen is het echter wel van belang dat er sprake is van individuele aanspreekbaarheid van leerlingen en zichtbaar- en hoorbaarheid om zoveel mogelijk leerlingen te activeren (Van Ast, De Loor, & Spijkerboer, 2021).

Te denken valt aan bespreking van huiswerkopdrachten of vragen over gelezen/ geleerde stof.

GESCHATTE DUUR: 5 – 15 MINUTEN

WERKVORM Padletvragen

Via websites zoals [Padlet.com](https://www.padlet.com) kunnen leerlingen eenvoudig via hun laptop een vraag beantwoorden.

Deze website biedt de mogelijkheid om antwoorden klassikaal te tonen en waar leerlingen op elkaars antwoorden kunnen reageren.

GESCHATTE DUUR: 5 – 15 MINUTEN

Voorbeeld:

Padletvragen bij maatschappijwetenschappen

padlet

F Franca Witlox + 11 • 16 minuten

Leg in eigen woorden het verschil uit tussen de visie van Marx en Huntington op het ontstaan van conflicten door sociale verschillen

Vershil

Karl Marx gaat het tussen de "rangen" van mensen, dus bijv. werknemer met lage lonen en directeur met één heel hoog loon. Eigenlijk de maatschappelijke ladder. En Samuel Huntington gaat het over een cultuur verschil per land. En niet onderling eigenlijk.

Karl Marx denkt sociale ongelijkheid, en Huntington sociale en culturele verschillen

Bij Marx stond sociale ongelijkheid centraal, Huntington vond dat niet zo zeer maar hij zag dat sociale en culturele verschillen ook de oorzaak kunnen zijn van maatschappelijke conflicten.

Karl Marx: sociale ongelijkheid doordat sommige mensen wel bezit hebben en andere niet. Dit leidt tot conflicten.

Samuel Huntington: conflicten door sociale en culturele verschillen.

Marx: ongelijkheid tussen arm en rijk.
Huntington: ongelijkheid door cultuurverschillen.

Ze hebben allebei andere redenen waardoor sociale ongelijkheid ontstaat.

Huntington denkt dat het door sociale en culturele verschillen ontstaat en Marx denkt dat het puur komt door sociale ongelijkheid.

Karl Marx denkt dat het over sociale ongelijkheid gaat en Samuel Huntington over sociale en culturele verschillen

Het verschil is dat Karl Marx gelooft dat het door sociale ongelijkheid komt en Huntington gelooft dat niet. Maar juist dat het door sociale verschillen komt.

Karl denkt dat het over sociale ongelijkheid gaat terwijl Samuel juist denken dat het door sociale en culturele verschillen gaat. ik

de ene vind dat sociale ongelijkheid ontstaan is door sociale en culturele verschillen en de ander door??

WERKVORM

Ik heb een vraag/ik werk zelfstandig

Door gebruik te maken van kaartjes die leerlingen op hun tafel leggen, kan heel snel informatie verzameld worden.

Er kan gebruik gemaakt worden van verschillende soorten kaartjes met elk hun eigen kleur en tekst.

Voorbeelden van teksten op de kaartjes zijn: 'ik doe mee met de instructie, ik heb een vraag' en 'ik werk zelfstandig.'

GESCHATTE DUUR: 5 – 15 MINUTEN

Voorbeeld:

Ik heb een vraag/ik werk zelfstandig bij scheikunde

WERKVORM

Lesvoorbereidingsformulier leerling

Om leerlingen lessen voor te laten bereiden kan gebruik gemaakt worden van lesvoorbereidingsformulieren.

GESCHATTE DUUR: 15 – 30 MINUTEN

Voorbeeld 1:

Lesvoorbereiding scheikunde.

Paragraaf (vul titel in)

Bij elke paragraaf horen een aantal leerdoelen. Het is de bedoeling dat je deze doelen bereikt als je de paragraaf bestudeert en de opgaven maakt. De doelen staan steeds aan het begin van de paragraaf.

Het is handig om voordat je begint te kijken naar wat deze doelen zijn en je af te vragen hoe je ze kunt gaan bereiken. Achteraf kijk je terug of je alle doelen beheerst. De opdrachten die hieronder staan helpen je hierbij. Op deze manier werk je elke les doelgericht aan de stof die je voor het proefwerk moet beheersen.

Vóór de les

Leerdoel nummer	Leerdoelen	Beheers je dit leerdoel?	
		Ja	Nee
1			
2			
3			

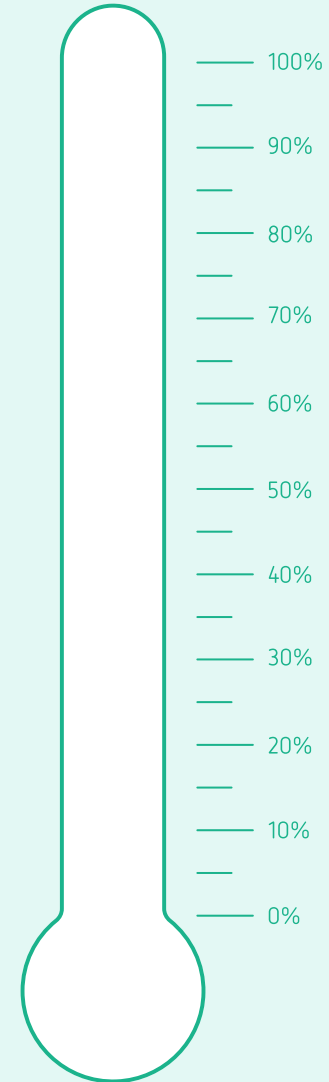
Leerdoel nummer	Hoe ga je ervoor zorgen dat je het leerdoel bereikt? Wat of wie heb je daarvoor nodig?	Hulp nodig?		
		Ja	Een beetje	Nee
1				
2				
3				

Nadat je de paragraaf hebt bestudeerd

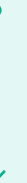
Je evalueert hoe je aan deze paragraaf gewerkt hebt. Vergelijk het begin met het eind. Begin met afgebeelde thermometer. Vul in hoe goed je de leerdoelen van de paragraaf beheerst. 0% is helemaal niet en 100% is zo goed dat je met deze paragraaf klaar bent voor het proefwerk.

Wat ging er goed en neem je mee? Wat wil je veranderen?

Neem één leerdoel en lever bewijs dat je het doel beheerst.

Bij het formulier kregen leerlingen een lijst met welke opdrachten bij elk leerdoel hoorden zodat ze zelf konden bepalen waar ze nog oefening nodig hadden en wat hun huiswerk was.

Voorbeeld 2:
 Lesvoorbereiding scheikunde.

Paragraaf (titel)

Bij deze paragraaf horen de volgende leerdoelen:

- 1 .....
- 2 .....
- 3 .....

Mijn huiswerk van deze paragraaf voor de volgende les is:

.....
 .....

Schrijf het huiswerk in je agenda

Leerdoel	Groen/oranje/rood		Ik ga aan dit leerdoel werken (streek door wat niet van toepassing is)		Ik ga de volgende vragen stellen	Ik ga de onderstaande opdrachten maken (vul de nummers van de opdrachten in)
	Groen	Ik ga het zelf doen				
	Oranje	Ik heb een beetje hulp nodig				
	Rood	Help!				
1			wel	niet		
2			wel	niet		
3			wel	niet		

WERKVORM Peer feedback

Uit onderzoek, Dochy & Segers (2022), blijkt dat feedback met name effectief is als het direct verwerkt kan worden door leerlingen.

GESCHATTE DUUR: 15 – 30 MINUTEN

Voorbeeld:

Gespreksvaardigheid bij Engels.

DISCUSSION LEADER(DL):

Discuss some of your answers to the questions for this week to your groupmates. Your teacher will decide on a focus for your skills this week (A-F).

A Pronunciation	Choose 3 questions + answers to 'present to' + discuss with classmates.
B Literary terms	
C Expressions / linking words	Ask the question, answer it, then pass the buck to classmates.
D Non-verbal communication	
E Keeping a conversation going	
F other:	

GROUP MEMBERS (GM):

Each person thinks of one thing the DL can improve with regards to the focus.

DL: re-do (a part of) your answer/question while improving your FOCUS. Select just one tip you'd like to try out.

GM: write down a compliment for your classmate (what did they do well?).

DL: save these compliments and read them during our next lesson.

WERKVORM Single Point Rubric

GESCHATTE DUUR: 15 – 30 MINUTEN

Voorbeeld:

Schriftelijk samenvatten en opiniërend reageren
op een zelf gevonden artikel (extensive reading)
bij Engels.

Things you can improve on	I will be assessing your file on its...	Things that were very good/amazing
	Summary.	
	The summary is clear and concise. It is perfectly clear what the text is about without reading the entire text. It only contains facts (no details) and is written in the student's own words.	
	Personal opinion The opinion is clearly formulated and the student is able to express feelings/reactions in clear sentences. The student is able to explain why he feels a certain way about the article.	
	Use of Grammar The required grammar is used and is correct. There are no mistakes.	
	Use of Vocab The required vocabulary is used and is correctly used in context. There are no colloquial or idiomatic errors.	
	Use of Expressions	
	The required expressions are correctly used. There are no idiomatic errors.	

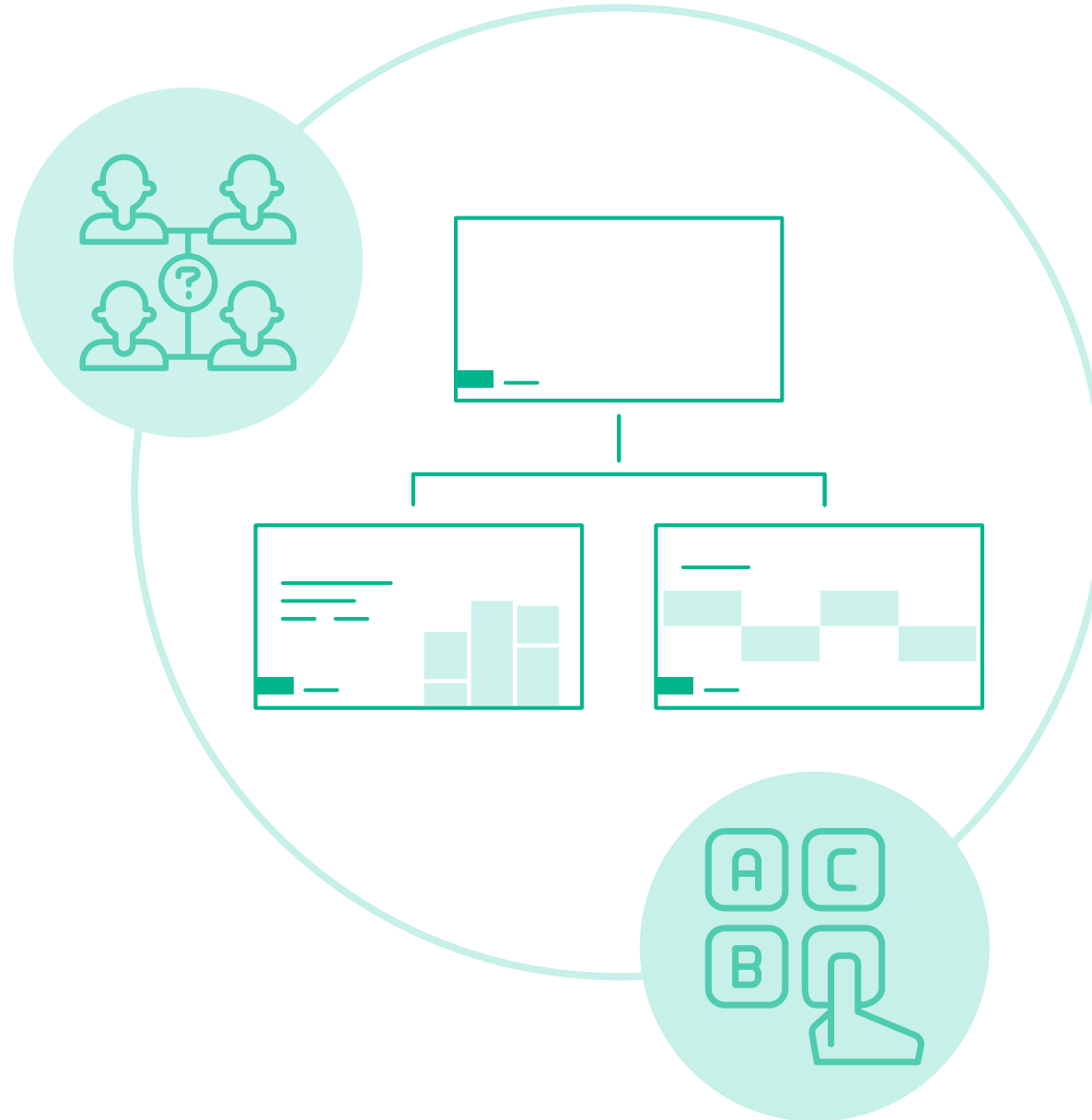

WERKVORM Online quiz

Een online quiz kan variëren in duur. Deze werkvorm kan ingezet worden als manier om voorkennis te activeren aan het begin van de les of kan dienen als herhaling aan het einde van een les. Ook kan een online quiz dienen als een diagnostische toets voorafgaand aan een summatieve toets. Via websites zoals [Kahoot](#) zijn deze in korte tijd te maken en tevens zijn ook quizjes beschikbaar gesteld door andere docenten.

Als je een online quiz wil inzetten in het proces van formatief handelen, dient de aanleiding te geven tot verbeterstrategieën en verheldering van vervolgstappen van het leerproces.

GESCHATTE DUUR: 15 – 30 MINUTEN

WERKVORM

Oefentoets/diagnostische toets

In veel lesmethodes is aan het einde van een lesmethode een diagnostische toets opgenomen. Ook kan gebruik worden gemaakt van open boektoetsen, oude toetsen en eindexamens uit eigen archieven of uit toetsenbanken.

Oefentoetsen bootsen een echte toets na (wat betreft type vragen, niveau van de vraagstelling of manier van antwoorden noteren) waarbij leerlingen zowel direct feedback als op een later moment kunnen krijgen op hun leerproces. Bijvoorbeeld doordat zij deze toets gemakkelijk kunnen maken of niet en nadat zij zelf hun toets nakijken of dit wordt gedaan door een klasgenoot of de docent.

Oefentoetsen of diagnostische toetsen zijn op zichzelf nog geen onderdeel van formatief handelen. Dit wordt het pas als het gekoppeld wordt aan vervolgstappen (zoals feedback, feed forward of aanpassing van de lessen) en gericht is op verbetering .

GESCHATTE DUUR: 15 – 30 MINUTEN

Voorbeeld:

Oefenopgave bij maatschappij-wetenschappen

Een voorbeeld is de leerlingen een oefenopgave laten maken die gefocust is op het aanleren van belangrijke tekstuele vaardigheden.

Voor een vak als Maatschappij-wetenschappen is dit bijvoorbeeld concept-context benadering.

Door het maken van opdrachten waarop feedback en feed forward wordt gegeven, worden deze vaardigheden in een veilige omgeving geoefend, zonder dat hier een oordeel aanhangt.

Opdracht 4: Aanvullend geboorteverlof populair onder partners: bijna 3 op de 4 neemt extra weken op
Lees bron 4: Aanvullend geboorteverlof populair onder partners: bijna 3 op de 4 neemt extra weken op

- 1 Leg uit hoe je institutionalisering herkent in de bron.
Gebruik in je antwoord (een deel van) de definitie van dit kernconcept.
  - a (Kern)concept of paradigma – Gebruik één of meerder kenmerken uit het gevraagde begrip
  - b Bron – Gebruik een voorbeeld uit de tekst
  - c Toepassen – Leg uit waarom de bron en het (kern)concept of paradigma bij elkaar passen

- 2 De minister heeft het in de tekst over een cultuuromslag. Leg uit naar welke sociale institutie de minister hier verwijst. Hoe gaat deze sociale institutie veranderen?
Gebruik in je antwoord (een deel van) de definitie van dit kernconcept.
  - a (Kern)concept of paradigma – Gebruik één of meerder kenmerken uit het gevraagde begrip
  - b Bron – Gebruik een voorbeeld uit de tekst
  - c Toepassen – Leg uit waarom de bron en het (kern)concept of paradigma bij elkaar passen

Linsey Roks

Je uitleg is erg kort. Goed dat je uitlegt wat het aangeboren kenmerk is, maar zorg dat je ook alle andere onderdelen van het kernconcept benoemt. Wat zijn hier de hooggewaardeerde zaken? Wat is de consequentie voor de maatschappelijke positie?

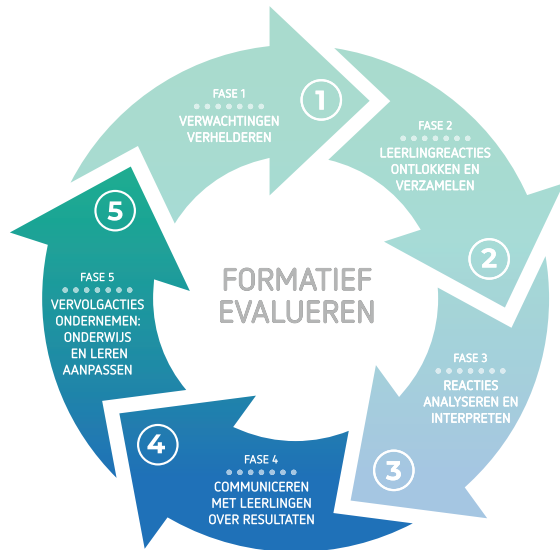

Linsey Roks

Je antwoord zit in de goede richting maar kan beter worden uitgelegd. Wie zijn degene met minder macht? Koppel de uitleg meer terug aan het kernconcept. Ik vind bijvoorbeeld grotere inspraak en medezeggenschap niet terug in je antwoord.

4

Fase 4 en 5: Formatief evalueren door middel van feed up, feedback, feed forward

Gulikers & Baartman, 2017

4.1 Waarom feed up, feedback feed forward?

Het communiceren over de leerresultaten is een heel belangrijk onderdeel voor het leerproces van de leerlingen. Daarom wordt ook vaak de aanduiding formatief evalueren gebruikt.

Voor de docent ligt er een belangrijke taak om de leerling te coachen/ te begeleiden zodat hij/ zij verder kan komen in het leerproces.

Het coachen is gericht op de voortgang of groei van de leerling, op hoe de leerling meer inhoudelijke diepgang en begrip kan bereiken en hoe hij persoonlijk leert het leren procesmatig te benaderen. Daar hoor terugkoppeling naar de leerdoelen en de succescriteria dan ook bij.

Door middel van coachende vragen staat de leerling stil bij;

- Naar welk eindproduct werk ik toe? (feed up)
- Hoe weet ik of ik goed bezig ben? (feedback)
- Waar en hoe kan ik het verbeteren? (feed forward)

Deze vragen zijn door de leerlingen niet eenvoudig te beantwoorden. Ze moeten begeleid worden om ermee vertrouwd te raken.

Er wordt dan ook gesproken over “feedback geletterdheid” (Dochy, & Segers, 2022), een aspect dat onlosmakelijk verbonden is met het formatief handelen door de docent. Leerlingen moeten feedback kunnen interpreteren en kunnen omzetten naar eigen handelen.

De effectiefste vormen van feedback zijn succesfeedback, interventiefeedback en epistemische (kennisgerichte) feedback (Surma, Vanhoyweghen, Sluijsmans, CampMuijs, & Kirschner, 2019).

We spreken van succesfeedback als de nadruk ligt op de sterke punten in het antwoord van de leerling. Dit helpt de leerling te begrijpen hoe hij bepaalde vaardigheden of oplossingsstrategieën succesvol heeft gebruikt.

Bijvoorbeeld: In jouw antwoord heb je een goed passend citaat gekozen.

Interventiefeedback is gericht op het begeleiden en legt de nadruk op onderdelen die aandacht nodig hebben, het geven van suggesties/tips, het stellen van vragen, of het bieden van een geheugensteun.

Bijvoorbeeld: Je mist een onderdeel van het kernconcept, kan je bedenken over welk onderdeel dit gaat? Bij kennisgerichte (epistemische) feedback is gaat het om het ontwikkelen van kennis.

Bijvoorbeeld: Waarom heb je voor dit citaat gekozen? Je hebt nu voor dit paradigma gekozen, maar kan je ook een ander paradigma vinden in de tekst die misschien wat beter past?

Natuurlijk is ook de kwaliteit van de feed up, feedback en feed forward cruciaal. Het is allereerst van belang dat feedback gegeven wordt op taakniveau (en dus niet gaat over de persoon van de leerling), feedback moet daarnaast op het juiste moment gegeven worden: de leerling moet er voor open staan.

Daarbij moet er ook aandacht zijn voor de affectieve/ emotionele kant. Verder is bekend dat feedback meer effect heeft als deze positief en consistent geformuleerd wordt en als de leerling de tijd krijgt deze te verwerken.

4.2 Feedback vanuit verschillende perspectieven

Bij het bepalen waar een leerling zich op een bepaald moment bevindt, waar de leerling naartoe werkt en hoe hij daar komt, heeft niet alleen de leraar een rol, maar ook de leerling zelf en zijn medeleerlingen kunnen bijdragen.

Feedback kan klassikaal gegeven worden, aan groepjes en aan de individuele leerling. Wanneer leerlingen feedback geven op elkaar hebben ze de actieve rol. Daarbij werkt een instructie met

aandachtspunten voor het geven van feedback ondersteunend.

	Waar werkt de leerling naartoe?	Waar is de leerling nu?	Hoe komt de leerling naar de gewenste situatie?
Leraar	1 Verhelderen van leerdoelen en delen van criteria voor succes	2 Realiseren van effectieve discussies, taken en activiteiten die bewijs leveren voor leren	3 Feedback geven gericht op verder leren
Medeleerling	Begrijpen en delen van leerdoelen en criteria voor succes	4 Activeren van leerlingen als belangrijke informatiebronnen voor elkaar	
Leerling		5 Activeren van leerlingen in het stimuleren van eigenaarschap over het eigen leren	

Vijf strategieën van formatief evalueren (Leahy, Lyon, Thompson & William, 2005)

4.3 Voorbeelden uit onze praktijk

Onderstaand een rubricering op basis van de geschatte duur van de werkvorm tijdens de les die passen bij deze fases.

WERKVORM**Het klassikaal lezen en bespreken van een opdracht****UITLEG**

Hier is sprake van 'modelling' waardoor de leerling voorbeeldgedrag ziet en de succescriteria om een vergelijkbare opdracht tot een goed einde te brengen

WERKVORM Single point rubric

UITLEG

Deze vorm van rubric wordt vooral ingezet als richtinggevend instrument op basis waarvan er ruimte is feedback. Een dergelijke rubric kan snel worden opgesteld aan de hand van de succescriteria behorend bij de les- en leerdoelen en door de leerlingen snel worden ingevuld.

VOORBEELD

Wat kun je nog verbeteren?	Criteria	Wat gaat er al goed?
	Hoofdletter - punt	
	Deel van de vraag herhalen	
	X punten in de vraag X onderdelen in het antwoord	
	Verwijzen naar de bron	
	Gebruik van definitie van hoofd- of kernconcept	

WERKVORM Codewoorden, tekens of afkortingen hanteren bij nakijkwerk

UITLEG

Het gebruiken van kleine op- en aanmerkingen gekoppeld aan de codes laat de leerlingen nadenken over waar precies de fout zit en wat ze een volgende keer anders kunnen doen.

VOORBEELD:

- voor vergeten: toevoegingen “citaat” of “uitleg”
- voor geen antwoord
- onderstreept met “goed krul” voor delen van het goede antwoord. Zodat de leerlingen zien dat ze bijvoorbeeld 2 van de 3 antwoorden hebben.

WERKVORM
Coachingsformulier als voorbereiding op het coachgesprek
VOORBEELD:

In deze vorm denkt de leerling aan de hand van een coachingsformulier actief na over de huidige stand van zaken en zijn/haar vervolgstappen.

Reflectie periode ...

Terugkijken: je kijkt terug op de afgelopen periode.

- Hoe vond je de afgelopen periode op school gaan? Zet een X in de best passende kolom.

	heel slecht	slecht	niet goed en niet slecht	goed	heel goed
Het volgen van de lessen					
Het maken van huiswerk					
Cijfers die je haalde					
Contact met klasgenoten					
Contact met docenten					
Contact met de mentor					

- Beschrijf wat je goed vond aan afgelopen periode.
- Beschrijf wat er in de afgelopen periode minder goed ging.
- Waar ben je trots op?

Komende periode: hoe zou jij willen dat de komende periode verloopt?

- Geef een beschrijving van hoe je wil dat het de komende periode gaat met jou op school. Beschrijf de ideale situatie.
- Welke obstakels moet je overwinnen om de ideale situatie te bereiken? Noem ten minste twee dingen.

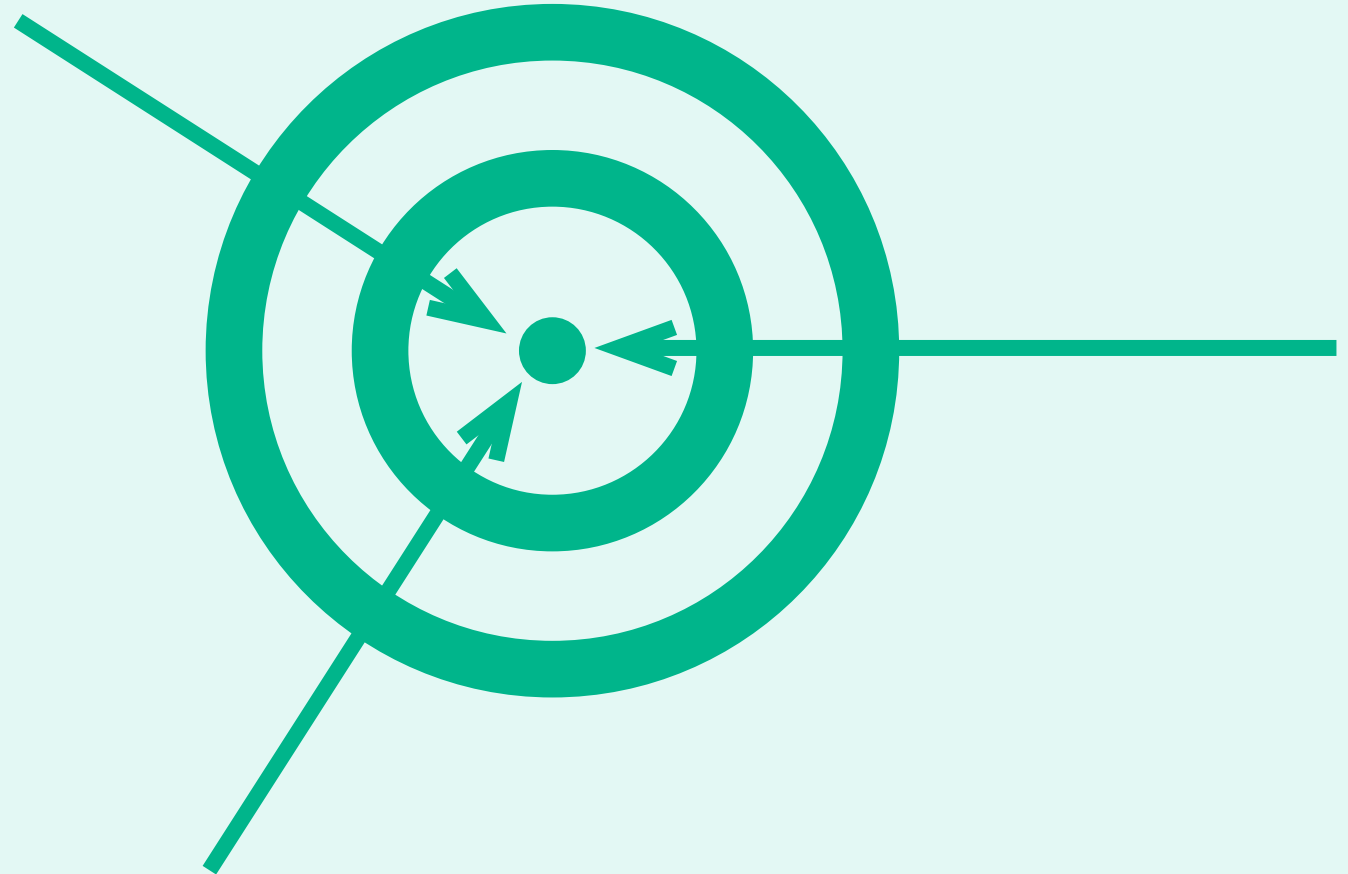
Doelen: in de vorige vragen heb je een beschrijving gegeven van jouw ideale situatie. Misschien is die ideale situatie niet haalbaar, maar je kunt er wel naar toe werken en een stukje dichterbij komen. Hier geef je een beschrijving van je doelen die je daarbij gaan helpen.

- Welk(e) doel(en) wil je bereiken?
- Wanneer werk je aan je doel(en) en waar doe je dat?
- Wat moet je doen om je doel(en) te bereiken?
- Wie heb je nodig om je doel(en) te bereiken?
- Waarom heb dit doel / deze doelen gekozen?
- Wat kun je als je dit doel / deze doelen bereikt hebt?
- Wie ben jij als je het doel / de doelen bereikt hebt?

WERKVORM**Leerlingen zelf laten nadenken over het bereiken van eigen leerdoelen****UITLEG**

Leerlingen krijgen meer eigenaarschap over het leerproces, wanneer zij kunnen meedenken over de leerdoelen. Leerlingen noteren bijvoorbeeld, na het krijgen van feedback, eigen leerdoelen voor hun verdere leerproces.

Dit kunnen specifieke vak-gerelateerde leerdoelen zijn, maar dit kunnen ook vakoverstijgende leerdoelen zijn die meer gerelateerd zijn aan vaardigheden.

VOORBEELD

WERKVORM
Reflectieformulier na toets

UITLEG

Op basis van RTTI (of Bloom of OBIT) worden de vragen uit de toets of het schoolexamen ingedeeld.

De leerlingen vullen individueel het aantal behaalde punten in en reflecteren op hun sterke en zwakke punten om vervolgens te formuleren hoe zij hieraan gaan werken.

VOORBEELD

Reflectieformulier na schoolexamen

naam: ..... *Schoolexamen 3 h4maw3*

Opdracht: per vraag staat aangegeven om wat voor soort vraag het gaat, de uitleg staat onder de tabel. Ook staat er hoeveel punten je per vraag kan behalen. Vul voor jezelf het aantal punten dat je hebt gehaald per vraag in de tabel in. Indien je een vraag niet hebt beantwoord noteer dan / in plaats van o. Onder de tabel kun je het totaal aantal punten per soort vraag invullen. Beantwoord op basis hiervan en je schoolexamen de drie vragen onderaan het blad. Lever dit blaadje in.

soort vraag	T	T	R	T	T	R	I	T	T	R	I	T	R	T	T	I	-	R	I	R	I	R	-	T	T	T	I	
vraag	1a	1b	2a	2b	2c	3a	3b	4	1	2a	2b	3	4a	4b	4c	5	TP1	5b	1	2a	2b	3a	TP2	3b	4	5a	5b	totaal
punten behaald																												
punten mogelijk	2	2	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	1	1	2	2	2	1	1	2	2	2	2	47 + 2
TP =Taalpunt			R = Reproductievraag (= lesstof leren)						T = Toepassingsvraag						I = Inzichtvraag				vraag niet ingevuld = /									

Aantal punten reproductievragen ..... van de 12

Aantal punten toepassingsvragen ..... van de 23

Aantal punten inzichtvragen ..... van de 12

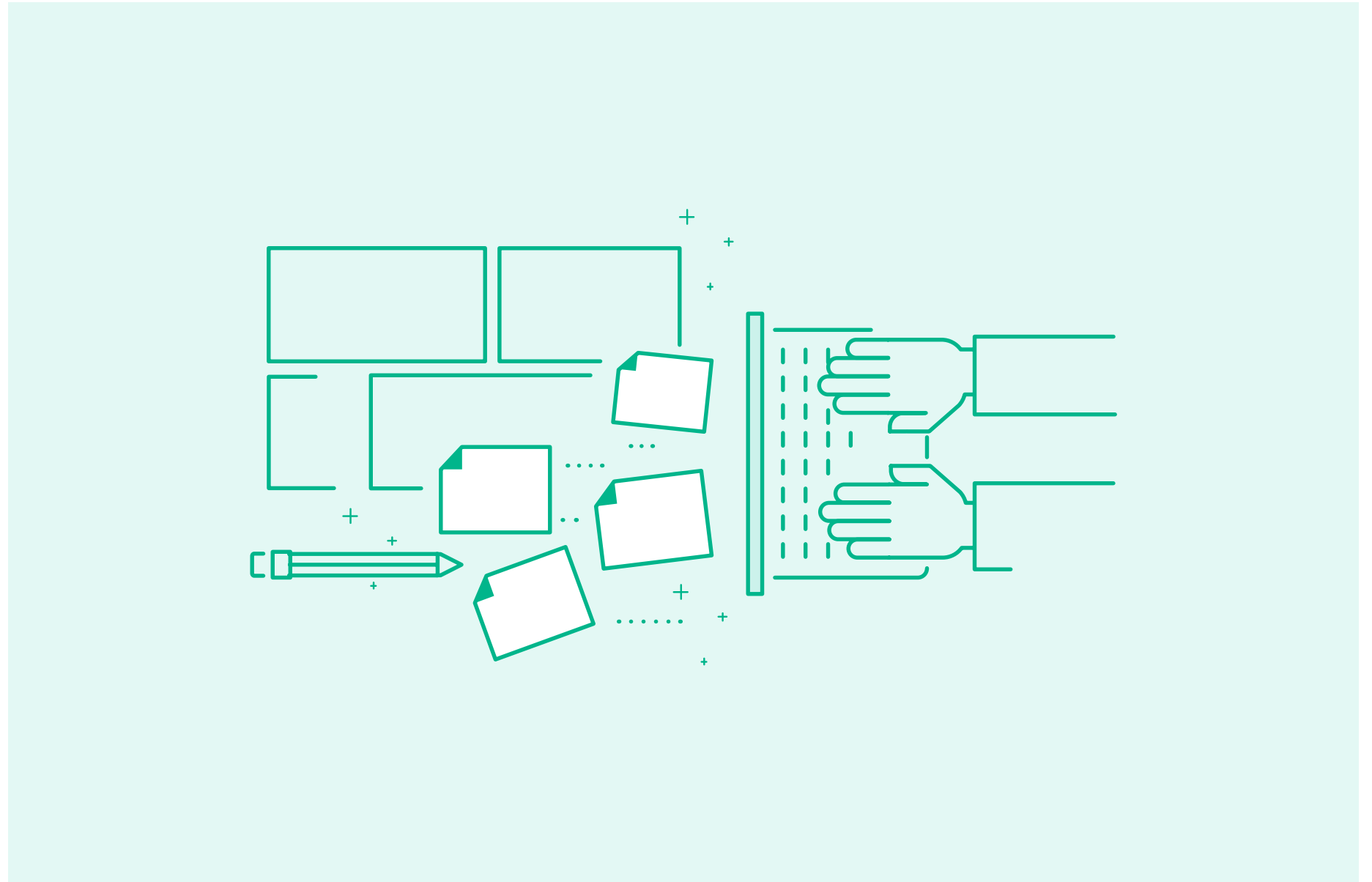
Aantal taalpunten ..... van de 2

- Op welk onderdeel/welke onderdelen heb ik punten laten liggen?
.....
- Op welk onderdeel/welke onderdelen scoor ik goed?
.....
- Wat ga ik voor het laatste schoolexamen anders doen en/of anders aanpakken?
En hoe ga ik dat doen?
.....

WERKVORM**Leerlingen zelf toetsvragen laten maken en bespreken****UITLEG**

Leerlingen stellen zelf toetsvragen op met in acht name van verschillende orde denkniveaus (hogere en lagere orde) met de bijbehorende antwoordmogelijkheden.

Deze toetsvragen worden ontworpen op basis van de succescriteria behorend bij de les- en leerdoelen.

WERKVORM**Succescriteria expliciteren****UITLEG**

Succescriteria expliciteren, doe je door een ‘goed voorbeeld’ weer te geven en met de leerlingen te bespreken.

VOORBEELD 1: MAATSCHAPPIJLEER**WLBC Mijn belangen**

Deze opdracht gaat over waarden en belangen in jouw dagelijks leven.

Telkens wordt een situatie gegeven. Je schrijft bij elke situatie een waarde en een belang op.

Hoe moet je deze opdracht maken? Zie het voorbeeld hieronder:

Situatie	Ik lig thuis te slapen.
Waarde	Ontspanning
Belang	Dat ik een breed en fijn bed heb waarin ik zo lang mogelijk kan uitslapen.

VOORBEELD 2: MAATSCHAPPIJLEER**Opdracht:**

Schrijf een tekstvertolking van de [afgedrukte] tekst. Een tekstvertolking geeft in je eigen woorden (en wellicht ook in een voor jouw logische volgorde) een idee van wat in de tekst staat.

Je beschrijft dus de begrippen zó dat iemand die de tekst nog niet gelezen heeft op een gemakkelijke manier weet wat bedoeld wordt. Je gebruikt dus eigen voorbeelden om uit te leggen wat je bedoelt. Hieronder vind je een voorbeeld:

Begrip:

Referentiekader = iedere persoon heeft een eigen referentiekader. Daarmee wordt de algemene samenhang van alle factoren bedoeld die voor een persoon, of zelfs een hele gemeenschap, de psychische werkelijkheid op een zeker ogenblik vormt.

Een referentiekader is een soort persoonlijk uitgangspunt waaraan je kunt afmeten of iets goed of slecht is.

Tekstvertolking:

Je referentiekader is erg persoonlijk en hoort (bewust of onbewust) bij wat jij doet. Het bestaat uit alle ervaringen, waarden, normen en andere factoren, die jou jou maken of de maatschappij de maatschappij maken.

Bijvoorbeeld: Jij gaat nooit winkelen bij de Wibra, omdat je van jongs af aan hebt geleerd dat dat te min is. En je ouders vonden aanzien een belangrijke waarde. Jouw referentiekader (je waarden en normen) zorgen dan dus voor bepaalde ideeën en handelingen.

5 Wat betekent formatief handelen voor ons onderwijs?

Onze reflectie

Aan de start van het leeratelier hadden de deelnemers de volgende overeenkomstige drijfveer wanneer het gaat over het docentschap, namelijk leerlingen helpen het beste uit zichzelf te halen en bijdragen aan hun ontwikkeling. Formatief handelen draagt hieraan bij doordat het leidt tot beter inzicht over het eigen leerproces van leerlingen.

Wat heeft het ons opgeleverd en wat heeft het voor ons onderwijs betekent?

- We hebben ervaren dat formatief handelen al kleinschalig kan worden aangepakt;
- we hebben geleerd leer- en lesdoelen scherp te formuleren in leerlingentaal;
- we hebben benaderingen en werkvormen bedacht en uitgeprobeerd waardoor we leerlingen kunnen stimuleren na te denken over hoe ze kunnen leren en zelf beter kunnen presteren;
- we hebben diverse vormen van feedback uitgewerkt waardoor de feedback van de docent minder uitgebreid en toch effectief kan zijn.

“Bij aanvang van het schooljaar kwam er in de opleiding veel, met name theoretische, informatie op ons af. Dit stelt ons als beginnende docenten enerzijds in staat om ons te verdiepen in diverse didactische principes, leertheorieën en werkvormen.

Anderzijds miste ik soms de praktische toepasbaarheid van het geleerde tijdens de stage. In het leeratelier zijn we begonnen bij de basis, namelijk onze drijfveren als docent. Hier kwam voor ons allen het bijdragen aan de ontwikkeling van leerling naar voren als een belangrijke drijfveer.

Een manier waarop we kunnen bijdragen aan deze ontwikkeling is door middel van formatief handelen. Door bewuster om te gaan met het verwerven en interpreteren van informatie over het leerproces van de leerling kan dit effectiever worden ingezet voor feedback en feed forward.

Ook de leerling en medeleerlingen worden hier actief bij betrokken waardoor ze meer inzicht krijgen in het eigen leerproces.

Dit stimuleert de autonomie van leerlingen en heeft een positief effect op leerresultaten zonder dat het een hogere werkdruk hoeft op te leveren voor docenten.

Door te beginnen bij de basis, namelijk het formuleren van les- en leerdoelen om vervolgens diverse formatieve werkvormen uit te proberen om informatie op te halen die gebruikt kan worden voor feedback en feed forward over het leerproces en hier zelfstandig en in het leeratelier wekelijks op te reflecteren heb ik (theoretisch onderbouwd) kunnen experimenteren met formatief lesgeven.

De ervaring en kennis van ervaren docenten gecombineerd met het perspectief van student-leraren binnen het leeratelier is hierbij voor mij een waardevolle bijdrage geweest.

Terugblikkend op het leeratelier, geldt dit naast formatief handelen voor veel meer aspecten van mijn professionele ontwikkeling.”

Franca

“Door gebruik te maken van formatief handelen in mijn lessen, kreeg ik een klas die meer betrokken en actiever was.

Ik liet de leerlingen de les voorbereiden. Dit zorgde ervoor dat ik gerichtere uitleg kon geven en ook persoonlijker.

Het gaf me meer inzicht in hoe ver elke leerling was qua begrip van de leerstof. Leerlingen waren beter op de hoogte van de leerstof en lesinhoud.

Ik heb veel geoefend met formatief handelen en heb nu een beter zicht op wat ik kan bereiken met leerlingen en hoe”.

Caroline

“In het leeratelier heb ik geleerd om op een laagdrempelige manier allerlei vormen van formatief handelen te implementeren in mijn lessen.

Ik heb me hiervoor laten inspireren door de verworven inzichten van mededeelnemers en door de theorie die we hebben verzameld uit de literatuur. Ik heb me voornamelijk gefocust op het geven van feedback.

Ik merk dat vooral leerlingen die wat slechter of middelmatig voor een vak staan, grote sprongen kunnen maken met behulp van feedback. De leerlingen geven aan het fijn te vinden om te weten waar ze staan. Ze kunnen gericht hun vaardigheden verbeteren en zijn blij

met de extra begeleiding, maar ook met de extra vrijheid en verantwoordelijkheid.

Het leeratelier heb ik altijd als heel fijn ervaren en heeft een grote rol gespeeld in mijn ontwikkeling als LIO. Ik heb veel geleerd en ben geïnspireerd door ervaringen van mededeelnemers. Ik vond het prettig om elke week bij elkaar te komen en even als het ware op een afstand te kijken naar waar je nou mee bezig bent.

Het leeratelier biedt de unieke kans om verschillende inzichten, maar ook invalshoeken over onderwijs te ontwikkelen. Bedankt voor de fijne tijd in het leeratelier!

Linsey

“Vorig schooljaar in het Leeratelier heeft veel inzichten opgeleverd om meer bezig te zijn met het betrekken van leerlingen bij hun leerproces en activering van de leerlingen in de les.

Dit jaar is er voor mij een vervolg gekomen en is de vraag om leerlingen meer te coachen samengekomen met een vraag van onze school om meer bezig te gaan met formatief handelen.

Dit schooljaar stond het laatstgenoemde thema centraal in het Leeratelier en heb ik (in de lessen) geoefend met alle aspecten die we ook behandelen in ons eindproduct, van het opstellen van leer- en lesdoelen tot goede feedback/feed forward geven.

Mijn lessen zijn samenhangender geworden voor de leerlingen, het is voor leerlingen duidelijker waar we naartoe werken en welke rol zij daarin hebben.

Komende tijd ga ik daar nog heel praktisch mee aan de slag als ik onze eigen methode ga herschrijven en actualiseren, dus er worden meteen grote stappen gezet richting volgende schooljaren.

Chantal

---

6 Wat vinden de leerlingen?

Over het oefenen met opgaves:

"Ik vond het fijn, aangezien de vragen meer lijken op de toetsvragen, waardoor ik meer gemotiveerd was om het te maken. Opdrachten uit het boek lijken er namelijk niet op en dan ben je minder geneigd het (serieus) te maken."

"Fijn, hierdoor beheers je die vaardigheden."

"Was fijn, omdat het een goede oefening is voor proefwerken."

"Was wel fijn, het was een goede oefening want dan wist je wel dat je de stof beheerste."

"Ja fijn, want zo bereid je je goed voor op het niveau van de toetsvragen."

"Beter! Ik vond dat we daar eerst veel te weinig mee oefenden."

Over feedback:

"Fijn om feedback te krijgen."

"Erg prettig, hierdoor had ik meer inzicht in wat ik nog moest leren."

"Fijn, omdat je zo op het proefwerk je antwoord beter kan formuleren."

"Handig voor mijn eindexamen zodat ik weet hoe ik mijn antwoorden moet formuleren."

"Ja fijn, zo kon ik werken aan mijn foute antwoorden en het eventueel weer opnieuw inleveren."

"Fijn, want dan weet je hoe je in toetsen wordt beoordeeld."

Over de vorm van feedback (succesfeedback, interventiefeedback en epistemische (kennisgerichte) feedback):

"Heel fijn! De uitleg was precies gericht op wat je moest verbeteren."

"Goed, omdat je duidelijk zag of je goed of slecht had geformuleerd."

"Goed, er werd duidelijk uitgelegd wat beter kon."

"Ja super! Het was heel uitgebreid en ik kon hierdoor mijn antwoorden ook goed verbeteren."

"Wel handig, kon gelijk zien wat ik goed en fout deed."

7 Literatuur

Baartman, L. & Gulikers, J. (2017). *Doelgericht professionaliseren: formatieve toetspraktijken met effect: wat doet de docent in de klas*. 1-109.

Dochy, F., & Segers, M. (2022), *Feedback met impact is dialoog*

Reed, D. K. (2012). Clearly communicating the learning objective matters! Clearly communicating lesson objectives supports student learning and positive behaviour. *Middle School Journal*, 43(5), 16-24.

Van Ast, M., De Loor, O., & Spijkerboer, L. (2021). *Effectief leren*. Noordhoff

Van den Boorn, R. (2019). *Handboek vakdidactiek maatschappijleer*. Amsterdam/Den Haag: Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken en ProDemos

Van Gelder, L. (1979). *Didactische analyse*. Wolters-Noordhoff.

Van Silfhout, G. (2020). *Formatief evalueren in het voortgezet onderwijs: Werken aan groei*. Enschede: SLO

Wiliam, D. & Leahy, S. (2018) *Formatieve strategieën integreren in de praktijk* (Embedding formative assessment: practical techniques for K-12 classrooms) (Schoemaker vertalingen, vert.). Rotterdam: Bazalt educatieve uitgaven

Wiliam, D. (2018). *Formative assessment: Confusions, clarifications, and prospects for consensus*. Paper presented to the. In Assessment in Education: Principles, Policy and Practice 25th Anniversary conference.

8 Bijlagen

Bijlage 1: Handelingswerkwoorden op basis van de taxonomie van Bloom

A statement of a **learning objective** contains a **verb** (an action) and an **object** (usually a noun).

- The **verb** generally refers to [actions associated with] the intended **cognitive process**.
- The **object** generally describes the **knowledge** students are expected to acquire or construct. (Anderson and Krathwohl, 2001, pp. 4-5)

In this model, each of the colored blocks shows an example of a learning objective that generally corresponds with each of the various combinations of the cognitive process and knowledge dimensions.

Remember: these are **learning objectives**—not learning activities. It may be useful to think of preceding each objective with something like: "Students will be able to..."

*Anderson, L.W. (Ed.), Krathwohl, D.R. (Ed.), Airasian, P.W., Cruikshank, K.A., Mayer, R.E., Pintrich, P.H., Raths, J., & Wittrock, M.C. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives* (Complete edition). New York: Longman.

